

УДК 336.764.061:336.71

Литвинюк О.В.
кандидат економічних наук,
викладач кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES FORMING SYSTEM MANAGEMENT OF ASSET AND LIABILITY OF BANKS IN MODERN TERMS OF GLOBAL DISBALANCES

АНОТАЦІЯ

У статті охарактеризовано теоретичні основи та складові процесу управління активами та пасивами банку в межах концепції контролінгу на засадах взаємозв'язку між результатами діяльності банку на різних рівнях управління. Визначено науково-методологічні засади формування системи управління активами та пасивами банку під впливом зовнішнього середовища для забезпечення можливості обґрунтування управлінських рішень на різних рівнях.

Ключові слова: банки, система, управління, активи, пасиви, ефективність, прибуток, ризик.

АННОТАЦИЯ

В статье охарактеризованы теоретические основы и составляющие процесса управления активами и пассивами банка в рамках концепции контроллинга, которая предусматривает наличие взаимосвязи между результатами деятельности банка на разных уровнях управления. Определены научно-методологические основы формирования системы управления активами и пассивами банка под влиянием внешней среды для обеспечения управленческих решений на разных уровнях.

Ключевые слова: банки, система, управление, активы, пассивы, эффективность, прибыль, риск.

ANNOTATION

In the article has substantiated a theoretical foundations components of asset and liability management of banks within the concept of controlling, that envisages the presence of intercommunication between the results of activity of bank on the different levels of management. Methodological bases of forming of control system are certain by assets and passive voices of bank under influence of environment for providing of administrative decisions on different levels.

Keywords: banks, systems, management, asset, liability, efficiency, profit, risk.

Постановка проблеми. Управління діяльністю банків на сучасному етапі підвищеної невизначеності та фінансово-економічної нестабільності потребує пошуку нових підходів, оскільки існуючі методи управління не завжди спроможні забезпечити стабільний і стійкий розвиток банків в умовах високої волатильності ринків та динамічності зовнішнього середовища.

Враховуючи тенденції поглиблення глобальних трансформаційних перетворень світової фінансово-економічної системи, управління фінансовими ресурсами здійснюється на основі концепцій, методів та інструментарію, які розроблені для умов позитивної динаміки основних ключових банківських показників.

Забезпечення ефективного топ-менеджменту в сучасних інтегрованих умовах можливе при наявності відповідної науково обґрунтованої системи управління. Сучасне середовище банківського бізнесу в Україні пов'язане з необхідністю подолання руйнівних наслідків глобальної економічної кризи та дотримання фінансової стійкості в умовах крайньої нестабільної внутрішньої економіко-політичної ситуації. Це потребує формування цілісного, системного підходу до управління всіма аспектами банківської діяльності. Саме тому обґрунтування науково-методологічних підходів до формування ефективно діючої системи управління активами та пасивами банку набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню основних аспектів і розвитку методології управління активами та пасивами банків приділяється значна увага як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких варто відзначити Ж. Довганя [1], І. Ларіонову [2], О. Лаврушину [3], В. Міщенко [4], Л. Жердецьку [5], Л. Кузнєцову [6], Д. Трифонова [7], О. Шварца [8], Н. Шульгу [9] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних і зарубіжних учених, варто зауважити, що існує необхідність удосконалення науково-методологічних засад формування системи управління активами та пасивами банків в умовах фінансово-економічної нестабільності.

Мета статті полягає в поглибленні теоретичних та науково-методологічних положень щодо формування системи управління активами й пасивами банку в сучасних умовах глобальних фінансово-економічних дисбалансів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах постійної мінливості макроекономічного середовища система управління активами та пасивами банків повинна мати такі особливості: орієнтація банку на перспективу; використання новітніх управлінських технологій та інструментів для формування і забезпечення гнучкості конкурентних переваг. Управ-

ління доцільно здійснювати при наявності реально діючої системи, що вирішує завдання управління й виступає органічною складовою організації, діями якої здійснюється управління організацією й не вирішується завдання, які різняться з управлінськими, її слід розглядати як спеціалізовану систему або як систему управління.

Для створення ефективної системи управління активами та пасивами банків необхідно: визначення основних цілей процесу управління активами та пасивами банку відповідно до стратегічної мети банку; проведення оцінки фактичного потенціалу банку; виявлення й обґрунтування найбільш суттєвих чинників впливу мікро- та макросередовища; раціональне використання стратегій управління та обґрунтування найбільш оптимальних; визначення теоретико-методологічних підходів та розробка методики реалізації основних стратегічних цілей процесу управління; оцінка ефективності використання підходів стратегічного управління, виділення основних помилок і нових перспективних напрямів зростання [10].

В умовах політичної та соціально-економічної нестабільності банків України одним із найважливіших методик управління банком виступає розробка системи забезпечення раціональної діяльності, що дасть можливість банку стабільно і перспективно зростати, реалізуючи всі наявні можливості, які є одним з основних факторів успіху існування банку. Система реалізується суб'єктами управління, які складають її організаційну структуру. Найважливішою передумовою управління активами та пасивами банків є створення раціональної організаційної структури, яка забезпечує інтегрування всіх рівнів і бізнес-процесів структурних елементів топ-менеджменту в процесі прийняття управлінських рішень.

При визначенні структури системи управління активами та пасивами банківських установ варто зауважити, що між сутністю понять «склад» та «інституціональна структура» є певна відмінність. Зокрема, склад – це структурні блоки й елементи, які являються основними складовими системи. Структура – це взаємозалежність між основними елементами, їх ієрархія, рівень взаємодії яких створює систему як цілісну модель, що дає змогу забезпечити збереження своїх властивостей і безперервність процесу існування в умовах динамічного впливу як макроекономічних, так і внутрішньобанківських змін.

Для виділення основних функцій суб'єктів управління необхідно обґрунтувати в системі управління активами та пасивами відповідні структурні блоки та елементи: фінансові потоки банку (вхідні, вихідні, чистий фінансовий потік); фінансовий результат (чиста процентна маржа, віддача і вартість власного капіталу); ринкові ризики (незбалансованість структури портфелів активів та пасивів; кредитний, про-

центний, валютний ризики та ризик ліквідності). Залежно від мети необхідно виділити такі рівні управління активами та пасивами банку: стратегічний, оперативний, тактичний.

Кожен із виділених рівнів управління активами та пасивами характеризується специфічними об'єктами, суб'єктами та інструментами управління. В основу організації й реалізації основних стратегічних цілей банку покладено систему управління активами та пасивами, яка визначає філософію управління банком і спрямована на ефективне функціонування і розвиток банківських установ у сучасних умовах інтегрування та поширення глобальних дисбалансів світової економіки [11].

Трансформація банків у сучасних умовах ставить нові вимоги до аналізу їх діяльності з необхідністю врахування її суттєвого впливу на економічний розвиток, визначення основних тенденцій у функціонуванні банківського сектору й окреслення невідкладних напрямів розвитку і вдосконалення банківських продуктів та пошуку нових шляхів до управління активами та пасивами. Це обумовлює необхідність постійного удосконалення та інтерпретації системи управління активами та пасивами банківських установ з урахуванням реальної соціально-економічної ситуації для забезпечення стабільного й стійкого існування фінансового сектору України та досягнення стратегічних цілей банку.

В основу організації та реалізації основних стратегічних цілей банку покладено систему управління активами та пасивами, яка визначає філософію управління банком і спрямована на ефективне функціонування та розвиток банківських установ у сучасних умовах інтегрування й поширення глобальних дисбалансів світової економіки.

Отже, науково-методологічні основи формування системи управління активами та пасивами банків в Україні доцільно визначити за наступною схемою в якій представлено основні характеристики системи управління активами та пасивами банків (рис. 1).

Метою стратегічного рівня є забезпечення необхідного рівня зростання вартості власного капіталу в умовах волатильності мікро- та макро середовища. Основною метою тактичного рівня управління є оптимізація фінансових потоків, що спрямована на забезпечення зростання чистої процентної маржі та раціональності використання фінансових ресурсів банку при дотриманні допустимих рівнів ринкових ризиків. Метою оперативного рівня управління є дотримання обов'язкових та внутрішніх економічних нормативів щодо збалансування ліквідності та валютного ризику. Кожен рівень системи управління активами та пасивами банку характеризується своїми об'єктами, інструментами та суб'єктами.

Об'єктом стратегічного рівня системи управління активами та пасивами є вартість капіталу та ринкова позиція. До інструментів, що забез-

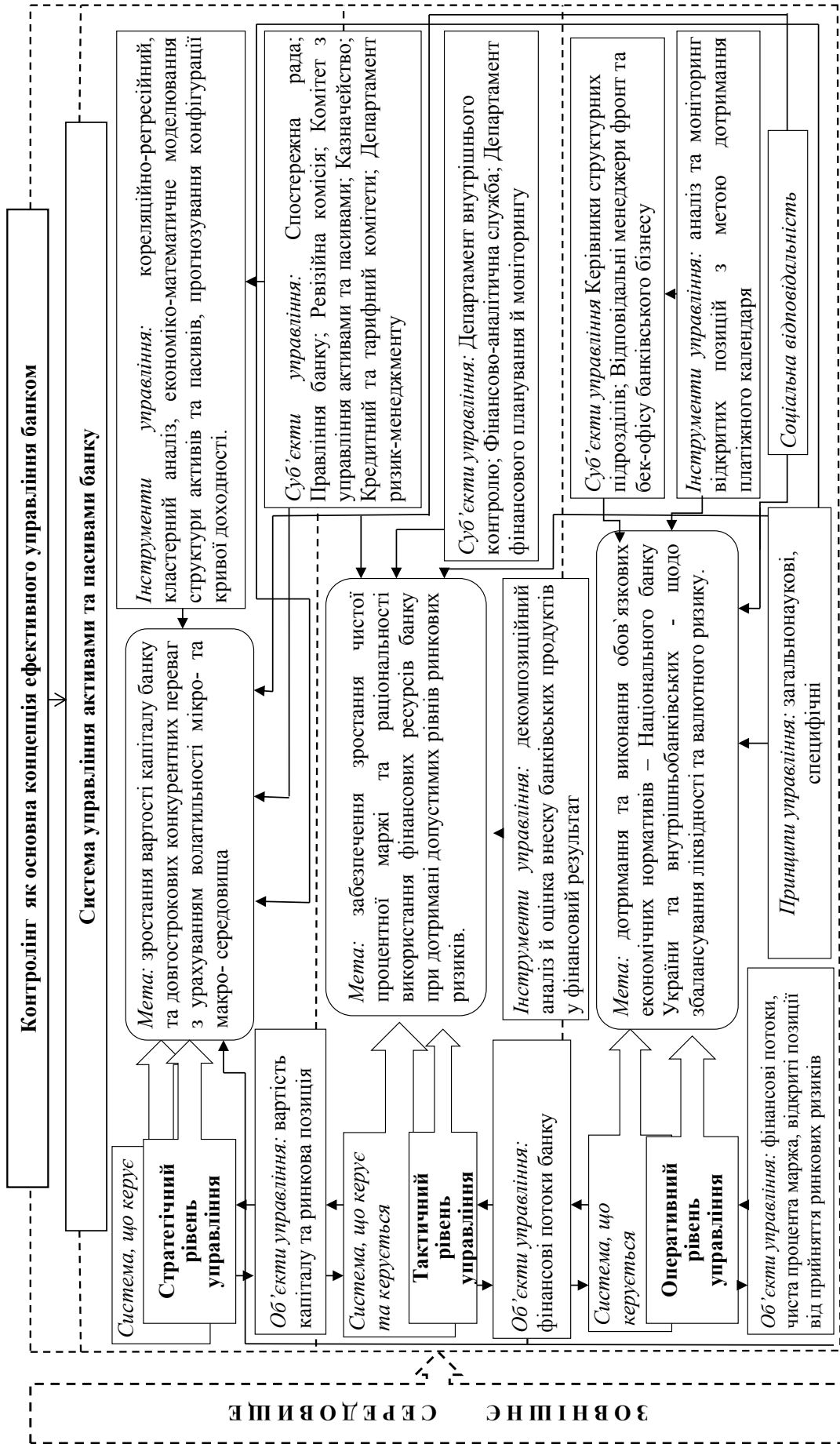

Рис. 1. Науково-методологічні засади формування системи управління активами та пасивами банків у сучасних умовах глобальних дисбалансів
Розроблено автором

печують дієвість прийнятих управлінських рішень на цьому рівні, віднесено кореляційно-регресійний (дає змогу оцінити динаміку чинників, що впливають на результати управління активами та пасивами банку); кластерний аналіз (дає змогу вирішити завдання оцінки стратегій управління активами та пасивами банку); прогнозування конфігурації кривої доходності дає змогу покращити процеси оцінки чинників макросередовища на ринковий ризик при управлінні активами та пасивами. Суб'єктами управління на даному рівні виступають: спостережна рада, правління банку, ревізійна комісія, комітет з управління активами та пасивами (КУАП), казначейство, кредитний та тарифний комітети, департамент ризик-менеджменту.

Так, спостережна рада затверджує стратегію управління активами та пасивами банку. Правління банку займається реалізацією затвердженої стратегії управління активами та пасивами банку. Ревізійна комісія контролює дотримання банком нормативних актів, виконання рішень правління та доопрацювання недоліків й зауважень виявлених проведеними перевіркою.

До функцій комітету з управління активами та пасивами (КУАП) належать обґрунтування фінансових стратегій, визначення допустимого рівня ризиків, оцінка обсягів достатності капіталу, вибір інструментарію хеджування ризиків, оцінювання структурних змін у доходах та витратах, визначення прийнятної структури й якості активів та пасивів банку). Казначейство займається забезпеченням ресурсами, визначенням потреб у ліквідних коштах, прогнозуванням й аналізом коливань процентних ставок, надання клієнтам спектру послуг та операцій на грошових і капітальних ринках; управління структурою портфелів активів і пасивів шляхом використання різних за видами та строками інструментів відповідно до директив, прийня-

тих комітетом з управління активами та пасивами і правління банку.

Кредитний і тарифний комітети відповідальні за процеси прийняття управлінських рішень щодо залучення та розміщення коштів і встановлення відповідних тарифів за використання даних послуг. Департамент ризик-менеджменту здійснює оптимізацію потенційних можливостей, розміру капіталу, ризиків та темпів зростання банку; реалізація системного підходу до оцінки і управління ризиками; підтримка поточної діяльності комітету з управління активами та пасивами; створення раціональної структури контролю).

Основним об'єктом управління на тактичному рівні є фінансові потоки та дотримання обов'язкових економічних нормативів банку, яке здійснюється за допомогою таких інструментів як декомпозиційний аналіз та оцінка внеску банківських продуктів у фінансовий результат банку.

Суб'єктами управління виступають: департамент внутрішнього контролю, який займається проведенням аудиторських перевірок банку, наданням контрольних даних менеджерам для прийняття ними рішень, оперативним контролем операційної діяльності правління; фінансово-аналітична служба (збір, фіксація й інтерпретація первинної інформації, що надходить із зовнішнього середовища і локальних баз даних (структурних підрозділів банку; узагальнення й систематизація інформації; формування звітності; департамент фінансового планування і моніторингу (розробка стратегічного плану формування фінансових потоків банку, контроль, регулювання і моніторинг вхідних та вихідних потоків).

На оперативному рівні об'єктом системи управління активами та пасивами банків є фінансові потоки, чиста процентна маржа, від-

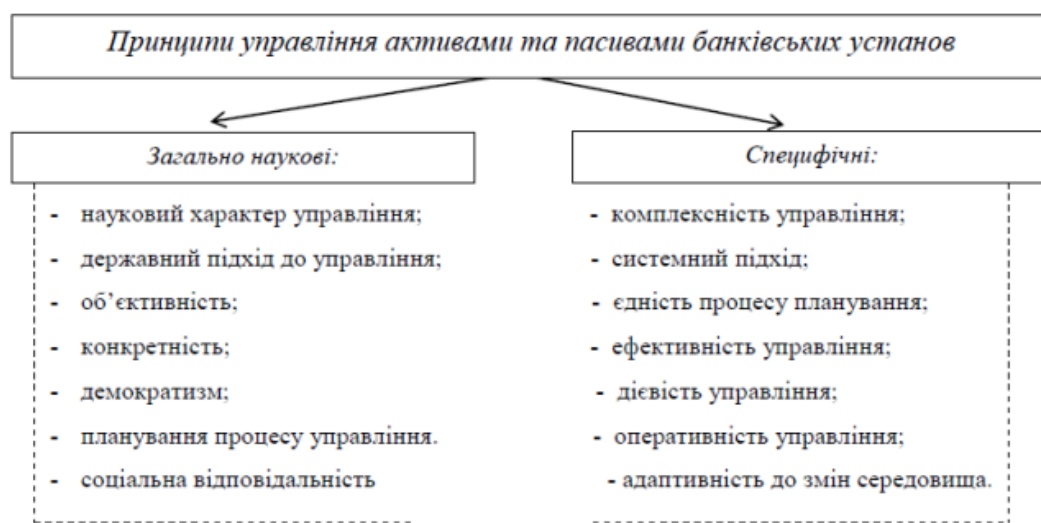

Рис. 2. Класифікація основних принципів управління активами та пасивами банку в сучасних умовах глобальних дисбалансів

Джерело: розроблено автором на основі [1–4]

криті позиції для прийняття ринкових ризиків. Дієвими інструментами управління на даному рівні є аналіз та моніторинг відкритих позицій із необхідністю дотримання платіжного календаря. Основними суб'єктами управління виступають: керівники структурних підрозділів, відповідальні менеджери мідл- фронт- та бек-офісів банківського бізнесу (виконання функцій та обов'язків яких забезпечує рівноважне управління активними та пасивними операціями). Основні результати системи управління мають відповідати певним принципам, що накладають суттєвий відбиток на самий топ-менеджмент банку і обов'язково має виконуватись на кожному етапі. Варто зауважити, що в банківській літературі відсутня єдина класифікація принципів управління активами та пасивами банківських установ, тому доцільним вважаємо наступну класифікацію основних принципів управління активами та пасивами банку, яку розділено на дві основні групи, які представлені на рис. 2.

Для стабільного існування системи управління необхідне відповідне забезпечення для прийняття ефективних управлінських рішень з урахуванням макроекономічних зрушень на фінансових ринках. Організаційне забезпечення системи управління активами та пасивами передбачає існування відповідних структурних підрозділів і центрів відповідальності, які мають суттєвий вплив при управлінні (спостережна рада, правління банку, комітет з управління активами та пасивами, тарифний та кредитний комітети, казначейство, департамент ризик-менеджменту, фінансового планування і моніторингу, служба внутрішнього контролю, фінансово-аналітична служба, мідл-, фронт- та бек-офіси банківського бізнесу).

Результативне існування системи управління активами та пасивами банків неможливе без нормативного забезпечення: нормативно-правових актів, постанов та наказів, які регламентують діяльність банку у сфері управління активами та пасивами; технологічного та технічного забезпечення, за допомогою якого забезпечується автоматизація фінансової діяльності із використанням ІТ-технологій і впровадження новітніх технологій, що допомагають оптимізувати роботу банку; кадрового забезпечення, яке характеризується кваліфікованими банківськими менеджерами у сфері управління активами та пасивами.

Ефективність управління даної системи полягає в раціональності використання основних підходів і принципів управління, як загальнонаукових, так і специфічних, в основі яких лежать такі: узгодженість, об'єктивність, оперативність, демократизм, комплексність, системність, єдність, ефективність, дієвість, оперативність, адаптивність, що дають змогу забезпечити досягнення стратегічної мети й завдання в процесі управління.

Основною метою запропонованої системи управління активами та пасивами є обґрунту-

вання науково-методичних підходів і розробка практичних засад щодо управління активами та пасивами банку з метою зростання вартості капіталу банку та його фінансових показників, дотримання прийняттого рівня ризику в умовах динамічного впливу зовнішнього середовища [12].

Висновки. Особливостями сучасного динамічного розвитку банків є циклічність і багатовимірний прояв глобальних фінансово-економічних дисбалансів, підвищення ризикованості й суттєвого впливу процесів фінансової інтеграції й глобалізації, політична і соціально-економічна нестабільність, що обумовлюють необхідність удосконалення інструментів та засобів фінансового менеджменту банку.

Ефективність взаємодії зазначених компонент системи управління активами та пасивами банків усебічно залежить від їх комплексного поєднання в процесі збалансованої оптимізації структури портфелів активів та пасивів як окремого банку, так і банківської системи в цілому. Розглядаючи сучасні аспекти топ-менеджменту, а саме відсутність і необхідність формування системи управління активами та пасивами банку, яка б відповідала трансформаційному розвитку фінансового сектору, слід відзначити, що сам процес управління об'єднує в собі управління пасивними й активними операціями банків як єдине нерозривне ціле – систему.

Отже, системне узагальнення процесу управління активами та пасивами банківських установ обґрунтовує пріоритетний вплив як функцій управління, так і базових принципів, що визначають логічну послідовність основних етапів процесу управління, для досягнення кінцевих результатів, які регламентовані стратегією банку. Доведено, що в сучасних умовах глобальних дисбалансів забезпечення стабільності й ефективності діяльності неможливе без впровадження науково обґрунтованої системи управління активами та пасивами банків. Побудова системи управління активами та пасивами банку обумовлює всі необхідні передумови для того, щоб суб'єкти різних структурних та відповідальних рівнів топ-менеджменту уявляли майбутнє своєї організації та розвивали її стратегічні можливості.

У цілому можна стверджувати, що реалізація управління активами та пасивами банківських установ здійснюється через систему управління із використанням різноманітних статистичних методів, економіко-математичних інструментів і моделей управління, які дають змогу досить точно передбачити й спрогнозувати зміни як внутрішньобанківського, так і макроекономічного середовища шляхом впровадження стратегічного управління активами та пасивами.

Успішна життєдіяльність банківського сектору потребує використання інноваційних підходів, методик та стратегій управління активами та пасивами банку для забезпечення

фінансової надійності й оптимального співвідношення прибутковості та ризикованості шляхом упровадження в практичну діяльність системи управління активами та пасивами банку, яка відповідатиме сучасним особливостям українського фінансового ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Довгань Ж.М. Основи комплексного управління активами і пасивами банку / Ж.М. Довгань // Світ фінансів. – 2008. – № 2(15). – С. 64–70.
2. Ларіонова І.В. Управління активами та пасивами в комерційному банку : [навч. посіб.] / І.В. Ларіонова. – М. : Консалт-банк, 2003. – 272 с.
3. Лаврушин О.І. Банківська справа : [навч. посіб.] / За ред. О.І. Лаврушина. – М. : Фінанси та статистика, 2000. – 672 с.
4. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду : науково-аналітичні матеріали / В.І. Міщенко [та ін.]. – К. : Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – Вип. 11. – 220 с.
5. Жердецька Л.В. Обґрунтування чинників кредитного ризику банківської системи України / Л.В. Жердецька // Науковий вісник ХДУ. Серія «Економічні науки». – 2014. – № 6(4). – С. 221–224.
6. Кузнєцова Л.В. Сучасні методологічні підходи до визначення фінансової діяльності банку / Л.В. Кузнєцова // Дніпропетровський науковий вісник. Серія «Економіка». – 2010. – № 1. – С. 90–96.
7. Трифонов Д.А. Механізми портфельного управління в комерційному банку / Д.А. Трифонов. – Саратов, 2011. – 236 с.
8. Шварц О.В. Ліквідність банківської системи України в умовах економічної кризи / О.В. Шварц // Бізнес Інформ. – 2015. – № 1. – С. 291–297.
9. Шульга Н.П. Управління стратегічним портфелем банку та роль контролінгу в його сервісній підтримці / Н.П. Шульга // Світ фінансів. – 2005. – № 2(3). – С. 80–88.
10. Литвинюк О.В. Система управління активами та пасивами банківських установ / О.В. Литвинюк // Економічні дисбаланси в глобалізованому світі : матеріали XIII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14 липня 2012 р.). – К. : Нова економіка, 2012. – С. 78–81.
11. Литвинюк О.В. Необхідність формування сучасного механізму управління активами та пасивами банківських установ / О.В. Литвинюк // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Економіка. – 2013. – Т. 18. – Вип. 1/1. – С. 226–230.
12. Литвинюк О.В. Формування системи управління активами та пасивами банків : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О.В. Литвинюк. – Одеса, 2015. – 22 с.